

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2017. – Т. 35-36. – С. 51-59

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2017. – Volume. 35-36. – pp. 51-59

УДК: 323.111(714)

© Логвінова Дарія¹

«Інтеркультуралізм»: квебекська модель культурного плюралізму

В цій статті буде розглянуто вплив поліетнічності на політичні спільноти, при цьому особлива увага буде звертатись на символічний аспект громадянства. Що є метафоричними «якорями», які формують та визначають відчуття належності у демократичній політичній одиниці? Як оцінювати такі критерії з точки зору викликів поліетнічності? Ці питання будуть досліджені шляхом порівняльної концептуальної оцінки канадської політики культурної багатоманітності та квебекської моделі інтеркультуралізму.

Ключові слова

Громадянство, самоідентифікація, правова держава, міграційна політика, мігрант, інтеграція, культурне розмаїття, меншинні культури, інтеркультуралізм, багатокультурність.

“Interculturalism”: Quebec’s Model of Cultural Pluralism

This article examines the impact of poly-ethnicity on political communities, by focusing on the symbolic aspect of citizenship. What are the symbolic ‘anchors’ that frame and define sentiments of belonging in a democratic polity? How do we evaluate such criteria in the light of the challenge of poly-ethnicity? Such questions are explored through a comparative conceptual assessment of the Canadian policy of multiculturalism and the Quebec’s model of interculturalism.

Keywords

Citizenship, self-identification, constitutional state, migration policy, migrant, integration, cultural diversity, minority cultures, interculturalism, multiculturalism.

Постановка наукової проблеми та її значення. На даний час однією з визначальних рис світового розвитку є утвердження поняття багатокультурності та пов’язана з ним складність із громадянською самоідентифікацією в суспільстві в багатьох країнах. Безвідносно до строгих визначень, багатокультурність або «політика різноманітності» являє собою відповідь на явище кінця ХХ-го ст., яке отримало назву «сторіччя міграції», заохочуючи країни перевизначити правила політичного життя.

Зазначена проблематика стає дедаліактуальнішою й привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, дослідженню цих питань присвячені праці Д. Хартлея², С. Драгоєвича³, П. МакЛарена⁴, П. Фрейре⁵, Майкла Д. Бейлза⁶, такі російські науковці, як Соколов В.І.⁷, Черка-

¹ Аспірантка кафедри міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, Email: darielf@ukr.net

² Hartley J. and O’Sullivan T. (1994), *Multiculturalism. Key Concepts in Communication and Cultural Studies*, Routledge, London, 218 p.

³ Dragojevic Sanjin (1999), "Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications", *CULTURELINK*, Vol. 10 № 29. – pp. 100-137.

⁴ McLaren, P. (1997), *Revolutionary Multiculturalism: Pedagogies of Dissent for the New Millennium*, Westview Press, London, 230 p.

⁵ Freire, P. (1998), *Pedagogy of Freedom, Ethics, Democracy and Civil Courage*, NY&Oxford, 238 p.

⁶ Behiels, D. Michael (1991), "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", *Canadian Historical Association*, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedversion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017.

⁷ Соколов, В.И., Григорьева, Е. Е., Демчук, А. Л. (2017). "Канада. Современные тенденции развития. К 150-летию государства", Москва, 432 стр.

сов А.І.⁸, розглядали тематику етнокультурної мозаїки Канади та проблеми збереження культур малих етнічних груп, з цією ж проблематикою працював вітчизняний науковець Василенко А.М.⁹, акцентуючи при цьому увагу на правовому аспекті даного питання. Значний внесок у дослідження політики багатокультурності Канади та її міграційної політики зробили представники канадської вищої школи У. Кімліка¹⁰ та Ж.-А. Ганьон¹¹.

Зважаючи на актуальність дослідження, було поставлено за **мету** розглянути вплив поліетнічності на політичні спільноти, при цьому звертаючи особливу увагу на символічний аспект громадянства та дослідивши шляхом порівняльної концептуальної оцінки канадську політику культурної багатоманітності та квебекську модель інтеркультуралізму.

При проведенні даного дослідження у відповідності до мети було поставлено декілька **завдань**, а саме: розкрити концепт багатокультурності як теоретичної парадигми; розробити нормативні критерії для оцінки існуючих моделей культурного плюралізму в Канаді та Квебеці, запропонувати концептуалізацію квебекської моделі інтеркультуралізму та дати оцінку моделям стосовно їхніх функцій як узгоджених стратегій націєтворення.

Виклад основного матеріалу. Громадянство поширюється все далі у сфері офіційного представництва (виборчі системи, представництво) та питань, пов'язаних із соціальними правами. Справді, громадянство включає в себе багато механізмів, практичних та символічних, соціальної та політичної інтеграції¹². Ми спробуємо розглянути найбільш характерний аспект громадянства, який став актуальним у політичних громадах ліберальних демократичних держав. Це поглиблене усвідомлення частково може бути викликане міграцією та, як її наслідок, розширенням політики ідентичності, незавершеними проектами націєтворення, чи, у випадку таких малих націй як Квебек, намаганням добитися визнання себе як повноцінних, окремих країн-господарів стосовно іммігрантів – їхнього утвердження як «глобального суспільства». Коротко кажучи, аспект громадянства, який тут розглядатиметься, стосується почуття приналежності та солідарності.

Щонайперше потрібно визначитись з тим, чи є канадське суспільство багатокультурним, чи воно все ж повністю однорідне.

На думку Крістіана Йопке, багатокультурність є інтелектуальним рухом, базованим навколо понять рівності та емансипації¹³. Його заклик полягає у захисті партикуляристичних, здебільшого аскриптивно визначених групових ідентичностей, які заперечують західний універсалізм як базу для державної приналежності тієї чи іншої спільноти. Західний універсалізм з цієї точки зору розглядається як такий, що «фальшиво гомогенізує та слугує димовою завісою для прикриття влади»¹⁴. Як така, багатокультурність передбачає значимість численних культур, що співіснують у межах окресленої державними кордонами території, заперечуючи сучасне якобінське бачення держави-нації та гомогенізацію ідентичностей. Ключовою проблемою є те, що такі «культурні спільноти» регулюють не тільки окремі аспекти, а й увесь спосіб життя та джерела сенсу для існування особистості. Йопке підсумовує: «Захисники багатокультурності

⁸ Черкасов, А. (2001). "Этнокультурная мозаика и межэтнические отношения в Канаде", ж-л Канадский Паспорт, режим доступу: <http://www.niworld.ru/Statei/cherkasov/n1.htm>, дата перегляду 10 листопада 2017 р.

⁹ Василенко А.М. (2007). "Мультикультуралізм в правовій основі Канади", Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави, Матеріали 4-ї Всеукр. наук. конф. правників-початківців, Одеса, 10-11 листопада 2006 р., С. 44-47.

¹⁰ Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

¹¹ Gagnon, Alain-G. (2004), *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, 500 p.

¹² Василенко, А.М. (2007). "Мультикультуралізм в правовій основі Канади", Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави, Матеріали 4-ї Всеукр. наук. конф. правників-початківців, Одеса, 10-11 листопада 2006 р., С. 44.

¹³ Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

¹⁴ Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

стверджують, що користування особистими правами та свободами залежить від повного та безперешкодного членства у визнаній та процвітаючій культурній групі. Однак між лібералізмом та багатокультурністю існує реальна напруга, оскільки остання базується на онтологічній вищості групи над особистістю і, в разі потреби, йде на придушення індивідуальних претензій»¹⁵.

Цей підхід розглядає асиміляцію чи акультурацію як порушення цілісності чи гідності особистості, чий культурні звички необхідно визнавати в повноті, як невід'ємний елемент ідентичності особи. Будь-яке придушення окремих виражень культури шляхом символічної конструкції ширшої соціо-культурної ідентичності обмежує здатність особистості до самореалізації, нехтуючи таким чином ліберально-демократичним ідеалом, згідно з яким особистості, як члени ширшого суспільства, повинні бути забезпечені засобами для дослідження власних життєвих можливостей та напрямів. Аскриптивні аспекти ідентичності – особливі культурні джерела сенсу – діють як передумови для самореалізації. Позбавлення таких джерел сенсу в ім'я універсальних маркерів ідентичності, задля конструювання мононаціональної (якобінської) ідентичності, яка повинна забезпечити єдину мету, відмовляє особистості в можливості визначати напрям свого життя через участь у суспільних справах.

Таким чином полеміка між універсальною та партикулярною основами для державної приналежності окреслює межі дебатів. Ідея багатокультурності може бути втілена в ширшій сфері пост-національної свідомості – дехто називає її постмодерною або «політикою ідентичності» – як атака на асиміляцію, що міститься у концепті держав-націй, з метою поєднати почуття спільної мети зі статусом громадянина.

Почуття, пов'язані зі статусом рівноправного громадянства, ліберальні теоретики довгий час вважали невід'ємною частиною демократичних політичних спільнот¹⁶. У. Кімліка зауважує, що класична ліберальна відповідь на багатоетнічність полягала в розробленні спільної (недиференційованої) основи громадянства в універсальному дусі¹⁷. З цієї точки зору, інтегративна функція громадянства вимагає ставитись до культурних відмінностей із «великодушним ігноруванням», щоб сформувані спільну громадянську ідентичність, незалежно від колективних, групових чи особистісних відмінностей. Айріс Маріон Янг зауважує, що захисники таких тверджень розглядають будь-які індивідуальні вимоги, основані на соціологічних відмінностях, як руйнівні для функціонування демократії, через те що громадяни більше переймаються своїми власними груповими, чи «особливими», інтересами, ніж загальним благом¹⁸. У. Кімліка підсумовує це бачення так: «Громадянство є за своєю суттю питанням ставлення до людей, як до особистостей із рівними правами в очах закону... [Якщо воно є диференційованим по групах], ніщо не зможе поєднати різні суспільні групи і запобігти поширенню взаємної недовіри чи конфлікту. Якщо суспільство є диференційованим, воно більше не забезпечує спільного досвіду чи спільного статусу. Громадянство швидше буде ще одним чинником роз'єднання, ніж способом культивування єдності перед лицем все більшої соціальної багатоманітності. Громадянство повинне слугувати так званім форумом, де люди переступають через відмінності й думають про спільне благо для всіх громадян»¹⁹.

Коротко кажучи, культура, як і релігія, повинна залишатись приватною сферою і не стосуватись держави. Демократія може процвітати в єдиний спосіб – політична спільнота повинна формуватися на універсальних основах належності, які є «громадянськими» і піддатливими для ідентифікації серед різних культур.

¹⁵ Kymlicka, W. (2003). Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

¹⁶ Hartley J. and O'Sullivan T. (1994), Multiculturalism. Key Concepts in Communication and Cultural Studies, Routledge, London, P. 108

¹⁷ Kymlicka W. (2003), Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

¹⁸ Gagnon, Alain-G. (2004). Quebec: State and Society, University of Toronto Press, P. 318.

¹⁹ Kymlicka, W. (2003). Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

Для захисників багатокультурності, однак, поняття «великодушного ігнорування» вже саме по собі наділене культурним сенсом. Воно просто презентує збереження статусу-кво у багатьох раніше однорідних державах-націях. Держава, таким чином, пасивно відображає неспроможність адаптуватися до динамічних, багатоетнічних реалій суспільства. Культури меншин подаються як нерівноправні учасники і громадяни другого класу, якщо їхні джерела сенсу нехтуються у громадській царині. Як такого, ідеалу рівності неможливо досягти, якщо громадяни змушені погоджуватись на «громадянське» заперечення ідентичності, оновлене самовизначення для індивідуальних громадян. Ісаєв зазначає, що сила багатокультурності походить із окремишого почуття, у якому гідність громадянина пов'язана з колективною гідністю етнічної спільноти²⁰. Багатокультурність являє собою низку цінностей, де визнання потреб ідентичності пов'язане з ефективною силою членів етнічних спільнот. Чарльз Тейлор пояснює: «Вимога визнання у [політиці багатокультурності] робиться терміновою через гадані зв'язки між визнанням та ідентичністю... Головна думка полягає в тому, що наша ідентичність частково формується визнанням або його відсутністю, часто некоректним визнанням іншими, і тому особа чи група осіб можуть зазнати справжньої шкоди, справжнього викривлення, якщо люди чи суспільство навколо них демонструють їм обмежене, принизливе чи зневажливе відображення їхніх особистостей. Невизнання та некоректне визнання можуть бути формою пригноблення, ув'язнюючи людину в фальшивому, викривленому чи обмеженому способі буття»²¹.

Визнання державою культурного плюралізму є заклик до збільшення уповноваження громадян. Як громадяни в багатоетнічному суспільстві можуть бути однаково уповноваженими, поділяти та брати участь у справах політичної одиниці, без жертвування самореалізаційними «способами буття»? Як держави пристосувались до таких випробувань?

Теоретичні контури, окреслені вище, виявляють, що нормативні оцінки інтеграції засновуються на двох широких міркуваннях. Перше полягає у тому, що статус повноправного громадянина вимагає дозволу для усіх культурних ідентичностей приймати рівноправну участь у демократичному житті, без потреби понижувати концепції ідентичності до рівня особистості. Уповноваження передбачає, що громадянам дозволено зберігати свої культурні відмінності, впливаючи на справи своєї політичної одиниці шляхом демократичної участі. Це передбачає певне прийняття того, що результати політики центральної держави відображатимуть диференційовані ініціативи деяких груп. Інше міркування стосується особливостей єдності в будь-якому суспільстві. Тут ключовим елементом є відчуття спільної мети в державних справах, для того щоб їх розгляд не обмежувався лише автономними, відокремленими спільнотами, які безпосередньо межують одна з одною. Необхідно досягти балансу між рівноправним уповноваженням самотніх груп як активних складових ширшої політичної спільноти та потребою спільного майданчика для діалогу задля єдності – центру, який також виконує роль маркеру ідентичності у ширшому суспільстві і визначає полюс приналежності для усіх громадян.

Далі спробуємо розглянути інтеркультуралізм як квебекську модель культурного плюралізму. Наполегливі намагання Квебека встановити себе як «суспільство-господаря» можна прослідкувати до часів Тихої Революції, підвищеної активності держави в багатьох вимірах життя квебекців, і можна кваліфікувати як проект поступового конструювання квебекського суспільства. Інакше кажучи, ідею квебекського громадянства не можна відділяти від більш широкого питання квебекського національного утвердження перед лицем пан-канадських спроб націєтворення. Конструюючи свою власну модель інтеграції, Квебек, по суті, сформулював відповідь на канадську політику багатокультурності – позицію, яка утверджує верховенство квебекської держави у сферах політики та ідентичності і кидає виклик редукціоністській ідеї про те, що Квебек є монолітною етнічною групою. Ставлення до багатоманітності, якщо його помістити в ширший історичний контекст, може розглядатися як ніщо інше, як одна з багатьох сфер суперечки між протилежними баченнями складових політичних спільнот або національних угруповань Канади.

²⁰ Черкасов, А. (2001). "Этнокультурная мозаика и межэтнические отношения в Канаде", ж-л Канадский Паспорт, режим доступу: <http://www.niworld.ru/Statei/cherkasov/n1.htm>, дата перегляду 10 листопада 2017 р.

²¹ Gagnon, Alain-G. (2004). *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, P. 321.

Історично основною рушійною силою зростаючої значущості дискурсу щодо квебекського громадянства була мова – ідея французької мови як основного рушія збереження та розквіту квебекської ідентичності²². Мова справді була передвісником турбот щодо імміграції та інтеграції. Із тривожним зменшенням рівня народжуваності в Квебеці державні актори були схвилювані тенденцією іншомовних іммігрантів схилитися у мовному плані до англофонної спільноти. Імміграція та інтеграція стали нерозривно пов'язаними із долею квебекської нації. Із заснуванням Міністерства Імміграції у 1968 р., квебекський уряд діяв дуже активно майже в усіх аспектах імміграції, крім вербування та прийому²³. Ця активність проявлялась зокрема у службі пошуку зайнятості для новоприбулих іммігрантів, підтримці спільнот із метою адаптації, а також фінансуванні програм культурної та мовної спадщини, включаючи переклад літератури на французьку мову, в надії побудувати міст між спільнотами іммігрантів та франкофонів. Із 1969 до 1979-80 рр. бюджет Міністерства зріс від 2.8 до 20 млн. доларів²⁴. Квебекський уряд здійснив цілий ряд заходів у сферах оволодіння мовою та культурною адаптацією, це були початкові кроки до більш повно сформульованої моделі інтеграції. Джозеф Каренс звертається до цього колегіального аспекту моделі, щоб захистити ліберальні демократичні чесноти квебекської моделі. За його словами, «обов'язок вивчати французьку мову є тісно пов'язаним із обов'язком робити внесок та приймати участь у житті суспільства, що є пов'язаним, зважаючи на це, з фундаментальними демократичними принципами»²⁵.

Квебек прийняв своєю офіційною позицією дискурс інтеркультуралізму, щоб вирішити питання свого багатоетнічного складу²⁶. Ця точка зору стверджує, що включення іммігрантів чи культурних меншин у більшу політичну спільноту є взаємним намаганням – «моральним контрактом» – між приймаючим суспільством та окремою культурною групою заснувати форум для уповноваження усіх громадян – «спільнудержавну культуру». Цей моральний контракт підсумований наступними пунктами: суспільство, у якому французька мова є спільною мовою громадського життя; демократичне суспільство, в якому очікується та заохочується участь та внесок кожного; плюралістичне суспільство, відкрите для численних внесків у межах, встановлених повагою до фундаментальних демократичних цінностей та необхідністю міжспільнотного обміну. Каренс підкреслює характерну особливість моделі: «Іммігранти можуть бути повноцінними членами квебекського суспільства, навіть якщо вони виглядають і поведуться відмінно від істотної частини населення, чиї предки населяли Квебек, і навіть якщо вони не змінюють будь-яким чином свої звичаї та культурні моделі щодо роботи та дозвілля, харчування та одягу, сну та статевого життя, святкування та трауру, до тих пір, доки їхні дії не виходять за межі закону»²⁷.

У встановленні моделі, основаної на зближенні колективної ідентичності, французька мова повинна слугувати як спільна мова для громадського життя: це є життєво важливою умовою для єдності квебекського суспільства. Справді, французька мова є основою для самовизначення Квебеку як політичної спільноти. З цієї точки зору, мова не є концептуалізованою як індивідуальне право.

Контури «громадського життя» є дещо неоднозначними – справді, не часто є зрозумілим, що таке «громадський обмін». Як правило, межі публічного простору не зводяться виключно до дій держави, але включають також публічний простір суспільної взаємодії. Приклади «приватної взаємодії» включають стосунки між членами сім'ї, друзями, колегами, чи будь-ким, причетним до суспільного кола даної особистості, в якому вибір мови спілкування має консенсуальну

²² McLaren, P. (1997). *Revolutionary Multiculturalism: Pedagogies of Dissent for the New Millennium*, Westview Press, London, P. 67.

²³ Gagnon, Alain-G. (2004). *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, P. 256.

²⁴ Behiels, D. Michael (1991). "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", *Canadian Historical Association*, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedVersion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017.

²⁵ Gagnon, Alain-G. (2004). *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, P. 271-272

²⁶ Dragojevic Sanjin (1999), "Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications", *CULTURELINK*, Vol. 10 № 29. – P. 130.

²⁷ Behiels, D. Michael (1991). "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", *Canadian Historical Association*, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedVersion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017.

природу. Наголос на умілому використанні французької мови сприймається як мінімальна умова вияву загальної громадянськості – як інструмент демократії. Приймаюче суспільство очікує, що для членів меншин цілковита інтеграція у більшу спільноту є питанням обов'язку, і що усі громадяни робитимуть внесок і прийматимуть участь у суспільній тканині спільної державної культури. Як для демократичної спільноти, це передбачає, що з отриманням громадянства усі члени є однаково заохочуваними до «участі у визначенні загального напрямку суспільства»²⁸.

В останньому аналізі в модель вбудовано визнання культур меншин; «моральний контракт» є об'єднуючим принципом, згідно з яким етнокультурні групи є уповноваженими робити внесок у спільну мову і основні принципи спільної громадянської культури. Відмінність визнається у межах суспільного єднання і політичної спільноти, а не як основна відправна точка для спільної ідентифікації та єдності.

Отже, нам потрібно дати відповідь на запитання: чи є багатокультурність та інтеркультуралізм супутніми стратегіями націєтворення, чи вони повністю протилежні одна одній за своєю суттю, мотивацією та цілями?

Державна/громадянська політика не може бути оцінена без чіткого розуміння політичних процесів, пов'язаних зі стратегією націєтворення. Це особливо яскраво виражено у випадку Канади, де сумнівна природа пан-канадської ідентичності сама по собі традиційно вважалася певним «національним символом» через постійне екзистенційне питання у Квебеці²⁹. Справді, як це буде видно нижче, особи, які визначають політику на федеральному рівні і які відповідають за визначення основ приналежності до Канади, не лише зіткнулися із викликами, пов'язаними з інкорпорацією різних культурних ідентичностей, але й із протистоянням національної меншини зі встановленими політичними інституціями в межах території із чіткими кордонами. Цей факт являє собою якісно відмінний виклик, що стоїть перед Канадою, у порівнянні з викликом Сполучених Штатів.

Як такий, випадок Квебеку, який формально є провінцією Канади, все ж заслуговує окремого розгляду, оскільки Квебек у ході переговорів домогся широких повноважень у справах імміграції. Більше того, Квебек являє собою окрему політичну спільноту з чітко визначеним колективним культурним проектом, який включає інтеграцію іммігрантів у цей проект. Інші провінції Канади, навпаки, погодилися залишити цю сферу в руках федерального уряду. Коротко кажучи, Квебек потрібно розглядати як повноправне приймаюче суспільство, з його історичним та культурним розвитком, відчуттям державності та відмінним дискурсом стосовно загальних орієнтацій та виборів суспільства.

У таких результатах політики справді задіяні політичні імперативи. Ми спробуємо прояснити значення терміну «багатокультурність» – розрізняючи його використання як загальної етикетки традиції в політичній думці та справжньої політики, яка має своє ім'я в Канаді – для того, щоб зменшити неоднозначність, яка оточує це поняття. При оцінюванні канадської багатокультурності не можна відмовитись від того факту, що, згідно з остаточним аналізом, вона є політикою, а не «онтологічним» принципом, позбавленим непередбачених випадковостей. Ідеал багатокультурності не потрібно плутати з канадською політикою, оскільки це має схильність придушувати дебати стосовно цінності політики в формуванні громадянського статусу.

Повертаючись до нормативного фону для оцінки інтеграції, про яку йшлося вище, зрозуміло, що стратегія Канади була пов'язана як із метою єдності, так і з плеканням гідності громадянина, шляхом визнання окремих культурних приналежностей³⁰. Перш за все, вона намагається досягти єдності за допомогою пан-канадського націєтворчого проекту, який наголошує на верховенстві особистих прав у конституційній Хартії прав і виборі мови користування між французькою та англійською по всій країні. На особисті права накладено офіційне визнання рівноправності усіх складових культур. Таке визнання є, значною мірою, символічною поступкою –

²⁸ Behiels, D. Michael (1991). "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", Canadian Historical Association, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedVersion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017.

²⁹ Соколов В.И., Григорьева Е. Е., Демчук А. Л. (2017). "Канада. Современные тенденции развития. К 150-летию государства", Москва, С. 116.

³⁰ Василенко, А.М. (2007). "Мультикультуралізм в правовій основі Канади", Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави, Матеріали 4-ї Всеукр. наук. конф. правників-початківців, Одеса, 10-11 листопада 2006 р., С. 45.

фабрикацією маркера ідентичності, основанийо на добровільному приєднанні до окремої культурної належності.

Була надія, що при формуванні спільної ідентичності по всій країні, основанийо на «сумі її частин», маркер ідентичності для спільноти буде універсальним – рівне визнання усіх культур, у межах режиму, керованого особистими правами та двомовністю. У такий спосіб прихильність до окремої культури могла б бути добровільною для усіх особистостей, у той же час, претендуючи на уповноваження громадян із культурних меншин за допомогою редукціоністських засобів, символічний порядок Канади мав ґрунтуватися на запереченні будь-якого окремого культурного визначення. Бурк та Душастель стверджують, що відповідь Канади, яка полягає у такій концептуалізації громадянства, по суті, змінила соціальні відносини до того рівня, що вони шкодять втіленню демократії³¹.

Згідно з У. Кімлікою, кінцевий наслідок канадської багатокультурності, як символу ідентифікації, є аналогічним до Сполучених Штатів у їхній невдачі розрізнити національні меншини та багатоетнічні спільноти³². Однією з відмінностей між ними двома є те, що перші прагнуть самовизначення, тоді як другі – включення (приєднання). Політика Канади не завжди дає собі ради з цією відмінністю – багатокультурність стає механізмом для певного раціонального обмеження національних прагнень – таким чином, вона поділяє із американською моделлю певну гомогенізацію, чи універсалізацію, ідентичності, проте через культурний релятивізм. Як така, канадська реакція не була повністю основанийо на ширій відданості «ідеології багатокультурності» як стовпу, на якому формується громадянський статус. Частково метою була єдність перед обличчям виклику національних меншин. Квебекська національна ідентичність зайняла місце, конституційно, поряд із кожною іншою меншинною культурою, в якості базису для ідентифікації.

Достоїнством квебекської моделі інтеркультуралізму є те, що вона зберігає рівновагу між вимогами єдності – як базою ідентичності – та визнанням меншинних культур. Квебекська модель інтеграції не є асимілятивною, як у США, але й, у своїй відданості культурному плюралізму, не впадає концептуально в культурний релятивізм і фрагментованість. Ідея уповноваженості, коли ми говоримо про маргіналізовані етнокультурні групи, полягає у тому, що інтеграція є необхідною передумовою для повноцінної участі у формуванні «спільного публічного життя» як центру ідентичності. Ототожнення із ним та участь у різних культурах не виключається як базис для громадянського статусу, проте можливість відособленості та ізоляції не схвалюється, тому що визнання окремих культурних ідентичностей є, де-факто, визнанням права та обов'язку приймати участь у житті політичної одиниці, а не визнанням культури як такої, що існує у замкнених громадах, у вакуумі простору та часу. Іншими словами, визнання є наслідком участі; воно полягає у сприянні розвитку спільної публічної культури, ширшим консенсуальним основам приналежності та ідентифікації, без відкидання встановленого символічного порядку, запропонованого квебекським суспільством у процесі його історичної еволюції, згідно з яким члени меншинних культурних груп можуть робити зміни стосовно свого статусу як громадянина. У цьому сенсі єдність та солідарність розглядаються як процес, який формується різними сторонами, задіяними через обмін та діалог.

Інтеркультуралізм, як модель ставлення до багатоетнічності, являє собою форум для уповноваження, а не обмеження, громадян. За вихідної умови, що національна культура складається із «щоденного плебісциту», в Ренановій концептуалізації квебекська модель покладається на ідею, що загальна публічна культура включає усі групи до свого мінливого та еволюційного устрою³³. Джеремі Веббер виявив цей динамічний аспект національної ідентичності в ідеї, що спільноти формуються із часом, через публічні дебати спільною мовою³⁴. Спільні цінності самі по собі не забезпечують відчуття приналежності, необхідного для національної спільноти, щоб процвітати. Демократична якість політичної спільноти, яка постійно змінюється, полягає якраз в ідеї, що громадяни можуть ототожнювати себе і впливати на поточні напрямки публічних де-

³¹ Gagnon Alain-G. (2004). Quebec: State and Society, University of Toronto Press, P. 431

³² Kymlicka, W. (2003). Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017

³³ Gagnon Alain-G. (2004). Quebec: State and Society, University of Toronto Press, P. 467

³⁴ Gagnon Alain-G. (2004). Quebec: State and Society, University of Toronto Press, P. 480

батів у суспільстві – і це вимагає взаємодії громадян у рамках спільної народної мови. Коротко кажучи, Каренс заявляє про це лаконічно: «Інтегруючи іммігрантів, Квебек змінює не тільки їхню ідентичність, але й свою»³⁵. Як така, французька мова не повинна визначати статичну культуру, в якій іммігранти та культурні меншини мають «розчинитися». Радше, французька мова є каналом, через який незгоди, суперечки та конфлікти, притаманні культурно багатоманітному суспільству, можуть бути виведені в умовах нормального курсу політики. Насамкінець, участь передбачає певну міру політичного конфлікту. Політична спільнота основана на спільній мові, і виклики перед основними принципами «національної культури» не сприймаються як загрози, але заохочуються як нормальний і здоровий наслідок демократичних обговорень³⁶.

Оскільки представлені моделі стосуються багатоетнічності та демократичного громадянства, оцінюючи їх, слушно буде взяти до уваги два моменти. Перше – модель повинна взяти за основу для демократичної стабільності єдність, яка забезпечує спільні почуття, спільний майданчик для діалогу. Іншими словами, для активної участі в житті демократичної політичної одиниці необхідний полюс приналежності, який слугує центром зближення для ідентичності. Друге – визнання відмінності та повага до джерел сенсу меншинних культур є невід’ємним елементом рівноправного громадянського статусу – гідності чи уповноваження громадянина. У традиційній ліберальній думці такі цілі є несумісними. Диференційоване визнання груп послаблює перший взірць, у якому єдність витікає із спільної приналежності до універсальних принципів, а до культури в громадській сфері ставляться із «великодушним ігноруванням». Визнання культурних відмінностей руйнує таку єдність і рівність громадян.

Це дослідження не було задумане, як радикальний аргумент на користь політики пост-національної ідентичності; справді, нормативні заслуги єдності в багатьох державах були однозначно визнані³⁷. Також воно не мало на меті вивести формулу єдності у специфічно федеральному контексті. Натомість ми спробували продемонструвати достоїнства інтеркультуралізму, як альтернативної моделі інтеграції, і показати, що канадська багатокультурність була і продовжує бути продуктом націєтворчих намагань, а не щирої відданості основним принципам ідеологічної багатокультурності. Іншими словами, вона є елементом політичної стратегії центральної держави сформувати тверду відданість Канадії громадян як єдиній і об’єднаній спільноті. Канадську багатокультурність не можна розглядати як приклад новоявленої ідеології багатокультурності та її результатів для перевизначення легітимності держав-націй у випадку багатоетнічних суспільств. Основні принципи канадського громадянства не надто відрізняються від американського. Дійсно, місце культури у канадському розумінні громадянства є ліберальним – воно полягає у будівництві нації на основі універсальних принципів. Модель культурного плюралізму по відношенню до квебекського інтеркультуралізму робить більш серйозні спроби збалансувати прерогативи єдності та збереження і розквіт меншинних культур. Постійною проблемою, перед якою стоїть квебекська модель, тою, яку потрібно буде враховувати при будь-яких майбутніх спробах емпіричної верифікації, є ідея конкуруючих інтерпретацій громадянства тими, хто є першочерговими об’єктами інтеграції. Як показали Лабель і Леві в інтерв’ю з лідерами етнокультурних груп, квебекська модель у очах етнокультурних груп виглядає досить амбівалентною³⁸.

Квебекська модель не схожа на жодну іншу в тому сенсі, що вона вбудована у ширший проєкт національного утвердження. Той факт, що вона може бути легітимно включена як модель інтеграції, демонструє щонайменше великі кроки, зроблені Квебеком у сфері громадянства, і, можливо, такі концептуальні огляди можуть викликати в майбутньому певну зацікавленість у дослідженні на більш емпіричній основі. Чи зможе таке дослідження бути проведеним у контексті конкуруючих моделей громадянства в межах єдиної території, чи ні, це не повинно завадити намаганням включити концептуально модель інтеркультуралізму до дебатів щодо визнання та інтеграції у ліберальних демократіях.

³⁵ Gagnon Alain-G. (2004). Quebec: State and Society, University of Toronto Press, P. 483

³⁶ Freire, P. (1998). Pedagogy of Freedom, Ethics, Democracy and Civil Courage, NY&Oxford, P. 163.

³⁷ Freire, P. (1998). Pedagogy of Freedom, Ethics, Democracy and Civil Courage, NY&Oxford, P.201.

³⁸ Соколов В.И., Григорьева Е. Е., Демчук А. Л. (2017), "Канада. Современные тенденции развития. К 150-летию государства", Москва, С. 413.

Список джерел

1. Behiels, D. Michael (1991). "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", Canadian Historical Association, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedversion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017.
2. Dragojevic Sanjin (1999). "Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications", CULTURELINK, Vol. 10 № 29. – pp. 100-137.
3. Freire, P. (1998). *Pedagogy of Freedom, Ethics, Democracy and Civil Courage*, NY & Oxford, 238 p.
4. Gagnon, Alain-G. (2004). *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, 500 p.
5. Hartley, J. and O'Sullivan T. (1994). *Multiculturalism. Key Concepts in Communication and Cultural Studies*, Routledge, London, 218 p.
6. Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017
7. McLaren, P. (1997). *Revolutionary Multiculturalism: Pedagogies of Dissent for the New Millennium*, Westview Press, London, 230 p.
8. Василенко, А.М. (2007). "Мультикультуралізм в правовій основі Канади", Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави, Матеріали 4-ї Всеукр. наук. конф. правників-початківців, Одеса, 10-11 листопада 2006 р., С. 44-47.
9. Соколов В.И., Григорьева Е.Е., Демчук А.Л. (2017), "Канада. Современные тенденции развития. К 150-летию государства", Москва, 432 стр.
10. Черкасов, А. (2001). "Этнокультурная мозаика и межэтнические отношения в Канаде", ж-л Канадский Паспорт, режим доступу: <http://www.niworld.ru/Statei/cherkasov/n1.htm>, дата перегляду 10 листопада 2017 р.

References

1. Behiels, D. Michael (1991). "Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism", Canadian Historical Association, Ottawa, available at: <https://trove.nla.gov.au/work/34688012?selectedversion=NBD8866041>, accessed 10 November 2017
2. Cherkasov, A. (2001). "Etnokulturnaya mozaika i mezhetnicheskie otnosheniya v Kanade", zh-l Kanadskiy Pasport, rezhym dostupu: <http://www.niworld.ru/Statei/cherkasov/n1.htm>, data perehlyadu 10 lystopada 2017 r.
3. Dragojevic Sanjin, (1999). "Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications", CULTURELINK, Vol. 10 № 29. – pp. 100-137.
4. Freire, P. (1998). *Pedagogy of Freedom, Ethics, Democracy and Civil Courage*, NY & Oxford, 238 p.
5. Gagnon, Alain-G. (2004). *Quebec: State and Society*, University of Toronto Press, 500 p.
6. Hartley, J. and O'Sullivan T. (1994). *Multiculturalism. Key Concepts in Communication and Cultural Studies*, Routledge, London, 218 p.
7. Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198290918.001.0001/acprof-9780198290919>, accessed 10 November 2017
8. McLaren, P. (1997). *Revolutionary Multiculturalism: Pedagogies of Dissent for the New Millennium*, Westview Press, London, 230 p.
9. Sokolov, V.I., Grigoreva E. E., Demchuk A. L. (2017). "Kanada. Sovremennyye tendentsii razvitiya. K 150-letiyu gosudarstva", Moskva, 432 str.
10. Vasylenko, A.M. (2007). "Mul'tykul'turalizm v pravoviy osnovi Kanady", Aktual'ni problemy teorii ta istoriyi prav lyudyny, prava, derzhavy, Materialy 4-yi Vseukr. nauk. konf. pravnykiv-pochatkivtsiv, Odesa, 10-11 lystopada 2006 r., S. 44-47.